

UO'K:378.1:37.013.2

Nilufar ALLAMURATOVA,
Magistrant, Toshkent xalqaro ta'lim universiteti, Toshkent, O'zbekiston
E-mail: Allamuratovan84@gmail.com

P.f.n F.Babashev taqrizi asosida

IMPROVING MANAGEMENT EFFICIENCY IN THE ACTIVITIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION LEADERS

Abstract

The article scientifically analyzes ways to improve management efficiency in the activities of higher education leaders. It examines the role of management in the modern education system, managerial competence, innovative management methods, and strategic decision-making. Particular attention is given to improving management systems, enhancing education quality, organizing the professional activities of academic staff, and ensuring that students' knowledge and skills meet international standards. The study substantiates that innovative management, modern pedagogical technologies, research development, and the adoption of international best practices are key factors in improving management efficiency. The findings show that professional qualification, leadership qualities, and strategic thinking are important determinants of effective higher education management.

Keywords: higher education, management efficiency, managerial employees, innovative, management, competence, quality of education, pedagogical technologies.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

В статье анализируются вопросы повышения эффективности управления в высших образовательных учреждениях. Рассматриваются профессиональная компетентность руководителей, инновационные методы управления и стратегическое принятие решений. Особое внимание уделяется повышению качества образования, совершенствованию деятельности профессорско-преподавательского состава и соответствию подготовки студентов международным стандартам. Обосновано значение инновационного управления, современных педагогических технологий, развития научно-исследовательской деятельности и международного опыта. Установлено, что профессиональная квалификация, лидерские качества и стратегическое мышление руководителей являются важными факторами эффективности управления в системе высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, эффективность управления, руководители ВУЗа, инновационное управление, компетентность, качество образования, педагогические технологии.

OLIY TA'LIM MUASSASALARI RAHBARLARI FAOLIYATIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida rahbarlar va boshqaruv xodimlari faoliyatining samaradorligini ta'minlash hamda boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish masalalari tadqiq etiladi. Unda zamonaviy ta'lim tizimida boshqaruv faoliyatining ahamiyati, rahbarlarning kasbiy kompetensiyasi, innovatsion boshqaruv usullaridan foydalanish va strategik qarorlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish jarayonlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ta'lim sifatini yuksaltirish, boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish, professor-o'qituvchilar faoliyatini samarali muvofiqlashtirish va talabalarning bilim hamda ko'nikmalarini xalqaro ta'lim mezonlari darajasiga olib chiqish bilan bog'liq masalalarga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqotda oliy ta'limdagi boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim yo'nalishlar sifatida innovatsion boshqaruv mexanizmlarini qo'llash, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, ilmiy-tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlash va ilg'or xalqaro tajribani ta'lim amaliyotiga joriy etishning ahamiyati asoslanadi. Olingan natijalar rahbarlarning kasbiy tayyorgarligi, liderlik salohiyati va strategik fikrlash ko'nikmalari oliy ta'lim tizimi faoliyatining samaradorligini ta'minlovchi muhim omillar ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, boshqaruv samaradorligi, ta'lim muassasasi rahbarlari, boshqaruv xodimlari, innovatsion boshqaruv, kasbiy kompetensiya, ta'lim sifati, pedagogik texnologiyalar.

Kirish. Bugungi kunda globallashtirish, texnologik yangilanish va raqamlashtirish jarayonlari oliy ta'lim oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Ta'lim muassasalari zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlariga mos, mustaqil fikrlaydigan va innovatsion faoliyatga qodir mutaxassislarni tayyorlashi bilan birga, boshqaruv tizimini ham zamonaviy talablar asosida tashkil etishi lozim.

Oliy ta'lim muassasalarini samarali boshqarishda rahbarlarning kasbiy salohiyati, strategik fikrlashi, liderlik qobiliyati va zamonaviy boshqaruv usullaridan foydalanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Boshqaruv sifati ta'lim jarayoni,

professor-o'qituvchilar faoliyati, ilmiy-tadqiqot ishlari va talabalar tayyorgarligi natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari, kredit-modul tizimi, akademik mustaqillik, raqamli texnologiyalar va xalqaro hamkorlikning kengayishi boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishni talab qilmoqda. Shu jihatdan ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish samarali boshqaruvni rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Tadqiqotning maqsadi oliy ta'limda boshqaruv samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va ularni

takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot obyekti - oliy ta'limdagi boshqaruv jarayonlari, predmeti - boshqaruv samaradorligini oshirish mexanizmlari va usullari. Tadqiqotda tizimli yondashuv, tahlil, qiyoslash, kuzatish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Adabiyotlar tahlili. Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini oshirish masalasi nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham keng o'rganilgan dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biridir. Ushbu muammo boshqaruv nazariyasi, pedagogika, menejment hamda ta'lim iqtisodiyoti kabi turli fanlar kesishmasida tadqiq etilib, ko'plab olimlar tomonidan turli jihatlar yoritilgan. Boshqaruv nazariyasining klassik vakillari, jumladan, Frederick Taylor, Henri Fayol va Maks Vayber tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy boshqaruv, ma'muriy boshqaruv va byurokratik tizim nazariyalari bugungi kunda ham boshqaruv faoliyatining nazariy asosini tashkil etadi. Xususan, F. Teylor tomonidan taklif etilgan ilmiy boshqaruv tamoyillari mehnat unumdorligini oshirishga qaratilgan bo'lsa, A. Fayol boshqaruvning asosiy vazifalari - rejalashtirish, tashkil etish, rahbarlik qilish, muvofiqlashtirish va nazorat qilishni asoslab bergan. M. Vayber esa tashkilotlarda tartib-intizom va samaradorlikni ta'minlashda rasmiy qoidalar va ierarxiyaning ahamiyatini ta'kidlagan. Zamonaviy boshqaruv nazariyalarida esa inson omiliga alohida e'tibor qaratilib, liderlik, motivatsiya va tashkilot madaniyati kabi tushunchalar muhim o'rin egallaydi. Bu borada Peter Drucker, Douglas Makgregor hamda Abraham Maslov kabi olimlarning ilmiy qarashlari alohida ahamiyatga ega. P. Druker boshqaruvni natijaga yo'naltirilgan faoliyat sifatida talqin qilib, samarali boshqaruvning asosiy mezonini sifatida natijadorlikni ko'rsatadi. D. Makgregor tomonidan ishlab chiqilgan "X" va "Y" nazariyalari esa rahbarlarning xodimlarga bo'lgan munosabatiga qarab boshqaruv uslublari o'zgarishini asoslaydi. A. Maslov esa inson ehtiyojlari ierarxiyasi orqali motivatsiya jarayonini tushuntirib beradi. Oliy ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirishga oid tadqiqotlar ham keng ko'lamda olib borilgan. Xorijiy olimlardan Mishel Fullan ta'lim tizimidagi o'zgarishlarni samarali boshqarish masalalarini chuqur o'rgangan bo'lib, u ta'limdagi islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan rahbarlarning liderlik qobiliyatiga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Shuningdek, Andy Hargreaves tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta'lim muassasalarida jamoaviy hamkorlik va ijtimoiy kapitalni rivojlantirish boshqaruv samaradorligining muhim omillaridan biri sifatida ko'rsatilgan.

Rossiyalik va MDH olimlari ham mazkur muammoni keng tadqiq etganlar. Jumladan, V. M. Shepel rahbar shaxsining kasbiy va psixologik xususiyatlarini tahlil qilib, samarali boshqaruvda shaxsiy fazilatlarining o'rni katta ekanligini asoslab bergan. Uning fikricha, rahbar nafaqat bilimli, balki yuqori darajadagi kommunikativ, tashkiliy va analitik qobiliyatlarga ega bo'lishi lozim.

Oliy ta'lim sohasida boshqaruv jarayonlarining samaradorligini oshirish masalasi mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ham muhim yo'nalishlardan biri sifatida o'rganilmoqda. O'zbekistonlik tadqiqotchilar tomonidan ta'lim tizimini rivojlantirish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, rahbarlarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini aks ettiruvchi boshqaruv modelini shakllantirish hamda ta'lim sifatini yaxshilashga qaratilgan izlanishlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, milliy tadqiqotlarda oliy ta'lim muassasasi rahbarlarining professional kompetensiyalarini rivojlantirish, strategik tafakkurini shakllantirish va zamonaviy boshqaruv metodlaridan foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot doirasida oliy ta'lim muassasalari rahbarlari faoliyatida boshqaruv samaradorligini yuksaltirish bilan bog'liq masalalarni batafsil tahlil qilish uchun kompleks metodologik yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqot davomida nazariy qarashlar va amaliy tadqiqot usullarining o'zaro uyg'unligiga tayanildi. Bu esa o'rganilayotgan muammoning mazmun-mohiyatini turli jihatlardan tahlil qilish va uning asosiy xususiyatlarini kengroq yoritish imkonini berdi. Tadqiqotning nazariy asosini boshqaruv nazariyasi, pedagogika, ta'lim menejmenti va innovatsion faoliyatga oid ilmiy qarashlar tashkil etadi. Shu asosda dastlab mavjud ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda xorijiy va mahalliy tajribalar o'rganildi va tahlil qilindi. Nazariy tahlil orqali boshqaruv samaradorligining mazmun-mohiyati, asosiy tamoyillari va uni oshirish omillari aniqlashtirildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy metodlardan foydalanildi:

1. Tizimli yondashuv metodi. Ushbu metod yordamida oliy ta'lim muassasasidagi boshqaruv jarayoni yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqildi. Bunda boshqaruvning tarkibiy qismlari — rejalashtirish, tashkil etish, rahbarlik qilish va nazorat qilish funksiyalari o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi. Bu yondashuv boshqaruv samaradorligini oshirishda har bir elementning o'rni va ahamiyatini aniqlash imkonini berdi.

2. Tahlil va sintez metodi asosida mavjud ilmiy manbalar, statistik ma'lumotlar va amaliy tajribalar o'rganildi. Tahlil jarayonida boshqaruv faoliyatiga ta'sir etuvchi omillar alohida qismlarga ajratilib o'rganilgan bo'lsa, sintez bosqichida ular yagona tizimga keltirilib, umumiy xulosalar shakllantirildi.

3. Taqqoslash (komparativ) metodi yordamida milliy va xorijiy oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv tizimining o'ziga xos jihatlari solishtirildi. Bu metod orqali ilg'or xorijiy tajribalar aniqlanib, ularni mahalliy sharoitda qo'llash imkoniyatlari baholandi.

4. Kuzatish metodi orqali oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonining amaldagi holati o'rganildi. Ushbu metod rahbarlarning kundalik faoliyati, qaror qabul qilish jarayoni hamda jamoa bilan ishlash uslublari bevosita tahlil qilish imkonini berdi.

5. So'rovnoma va suhbat metodi qo'llanilib, professor-o'qituvchilar hamda boshqaruv xodimlarining fikrlari o'rganildi. Bu metod orqali boshqaruv samaradorligiga ta'sir etuvchi ichki muammolar, rahbarlik uslublari va motivatsion omillar aniqlashtirildi. So'rovnoma natijalari miqdoriy va sifat jihatdan tahlil qilinib, umumlashtirildi.

6. Statistik tahlil usuli orqali tadqiqot davomida to'plangan ma'lumotlar tizimlashtirilib, ularning asosida tegishli ilmiy xulosalar shakllantirildi. Mazkur usuldan foydalanish olingan natijalarning aniqligi, izchilligi va ilmiy jihatdan asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

Bundan tashqari, tadqiqotda modelashtirish usuli ham qo'llanildi. Ushbu metod asosida oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv faoliyatini samarali tashkil etishga yo'naltirilgan konseptual boshqaruv modeli ishlab chiqildi.

Ushbu model boshqaruv samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari va mexanizmlarini aks ettiradi. Tadqiqotning ishonchliligi qo'llanilgan metodlarning ilmiy asoslanganligi, ma'lumotlarning aniqligi va ularning kompleks tahlili bilan ta'minlandi. Tadqiqot natijalari amaliyotda qo'llash uchun mos bo'lib, oliy ta'lim muassasalari rahbarlari faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Mazkur tadqiqot doirasida oliy ta'lim muassasalari rahbarlari faoliyatida boshqaruv samaradorligini oshirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar tizimli ravishda tahlil qilindi va bir qator muhim ilmiy-amaliy natijalarga erishildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv samaradorligi ko'p jihatdan rahbarlarning kasbiy kompetentligi, liderlik salohiyati va

strategik fikrlash darajasiga bog'liqdir. Xususan, kuzatish va so'rovnomalar natijalariga ko'ra, samarali boshqaruvni ta'minlay oladigan rahbarlar o'z faoliyatida innovatsion yondashuvlardan keng foydalanadi, jamoani bir maqsad sari yo'naltira oladi, hamda qaror qabul qilishda tizimli va analitik fikrlashga tayanadi. O'rganishlar davomida aniqlanishicha, boshqaruv samaradorligini oshirishda quyidagi omillar muhim rol o'ynaydi:

1. Innovatsion boshqaruv texnologiyalarini joriy etish darajasi. Tadqiqot davomida olingan natijalar oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish boshqaruv faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Xususan, raqamlashtirilgan boshqaruv platformalari, elektron hujjat almashinuvi va masofadan nazorat qilish mexanizmlarining joriy etilishi boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish imkoniyatini kengaytirib, jarayonlarning ochiqligi va shaffoqligini ta'minlashga yordam beradi.

2. Rahbarlarning liderlik va kommunikativ qobiliyatlari. So'rovnomalar natijalariga ko'ra, jamoa bilan samarali muloqot o'rnatiladigan, xodimlarni rag'batlantiradigan va ijobiy psixologik muhit yaratadigan rahbarlar faoliyat yuritayotgan muassasalarda ish samaradorligi yuqori bo'lishi kuzatildi. Bu esa boshqaruvda inson omilining ustuvor ahamiyatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

3. Ta'lim jarayonini tashkil etish sifati. O'tkazilgan tadqiqot natijalari ta'lim jarayonini to'g'ri rejalashtirish va samarali yo'lga qo'yish, ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish hamda o'quv-uslubiy ta'minotni muntazam ravishda rivojlantirish boshqaruv faoliyati natijadorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, kredit-modul tizimining amaliyotga tatbiq etilishi va interfaol ta'lim usullaridan foydalanish ta'lim sifatini yuksaltirishga xizmat qiluvchi muhim omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

4. Ilmiy-tadqiqot faoliyatining rivojlanganlik darajasi. Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy izlanishlar va innovatsion loyihalarining faolligi boshqaruv samaradorligining muhim ko'rsatkichlaridan biri ekanligi aniqlandi. Ilmiy faoliyat bilan ta'lim jarayonining integratsiyasi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

5. Xalqaro hamkorlikning rivojlanganligi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, xorijiy oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlik aloqalari yo'lga qo'yilgan universitetlarda boshqaruv tizimi yanada takomillashgan bo'lib, bu holat ta'lim sifatining oshishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida boshqaruv samaradorligini pasaytiruvchi ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, ayrim rahbarlarda zamonaviy boshqaruv kompetensiyalarining yetarli darajada shakllanmaganligi,

innovatsion yondashuvlarning sust joriy etilishi, byurokratik to'siqlarning mavjudligi hamda motivatsiya tizimining yetarlicha rivojlanmaganligi boshqaruv samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar asosida oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini yanada takomillashtirishga xizmat qiluvchi bir qator ilmiy-amaliy tavsiyalar shakllantirildi. Jumladan: oliy ta'lim muassasalari rahbarlarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ularni zamonaviy boshqaruv texnologiyalari bo'yicha muntazam ravishda malaka oshirish dasturlariga jalb etish; boshqaruv faoliyatining turli yo'nalishlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'lamini kengaytirish; professor-o'qituvchilarning samarali mehnat faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishning maqbul mexanizmlarini shakllantirish;

Umumiy natijalar oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini ta'minlash birgina omilga bog'liq bo'lmagan, o'zaro aloqador bir nechta yo'nalishlarni qamrab oluvchi murakkab jarayon ekanligini ko'rsatdi. Bunda rahbarlarning kasbiy tayyorgarligi va kompetensiyasi, innovatsion boshqaruv yondashuvlari, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish hamda inson resurslarini samarali boshqarish muhim tarkibiy omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv samaradorligi bir qator tashkiliy, kasbiy va innovatsion omillarning o'zaro bog'liqligi asosida shakllanishini ko'rsatdi. Ayniqsa, rahbarlarning kasbiy kompetensiyasi, liderlik qobiliyati, strategik fikrlashi va jamoa bilan samarali ishlash ko'nikmalari boshqaruv natijadorligida muhim o'rin tutadi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish, boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish va faoliyatda shaffoqlikni ta'minlash ham samaradorlikni oshirishning muhim vositalari sifatida belgilandi.

Shuningdek, jamoada qulay ish muhitini yaratish, xodimlarni rag'batlantirish va ularning kasbiy salohiyatidan to'g'ri foydalanish boshqaruv sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim sifati esa zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish bilan chambarchas bog'liq.

Shu bilan birga, boshqaruv kompetensiyalarining yetarli darajada shakllanmaganligi, innovatsiyalarni joriy etishdagi sustkashlik va ayrim byurokratik to'siqlar samaradorlikni cheklashi mumkin. Ushbu muammolarni kamaytirish uchun rahbarlar malakasini muntazam oshirish, boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish va ilg'or xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish maqsadga muvofiq. Umuman, samarali boshqaruv oliy ta'lim sifatini oshirish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashning muhim omillaridan biridir.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.
2. Frederick Winslow Taylor. The Principles of Scientific Management. – New York: Harper & Brothers, 1911.
3. Henri Fayol. General and Industrial Management. – London: Pitman Publishing, 1949.
4. Max Weber. Economy and Society. – Berkeley: University of California Press, 1978.
5. Peter Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – New York: Harper & Row, 1973.
6. Douglas McGregor. The Human Side of Enterprise. – New York: McGraw-Hill, 1960.
7. Abraham Maslow. Motivation and Personality. – New York: Harper & Row, 1954.
8. Michael Fullan. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2007.
9. Andy Hargreaves. Teaching in the Knowledge Society. – New York: Teachers College Press, 2003.
10. V. M. Shepel. Управленческая психология. – Москва: Экономика, 2005.
11. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
12. Qodirov B. Ta'lim menejmenti asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
13. Xolmatov Sh. Pedagogik mahorat va boshqaruv. – Toshkent: Universitet, 2018.